

Шарқ юлдузи

Ойлик адабий-бадиий, ижтимоий-сиёсий журнал

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг органи

51-йил чиқиши

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти

www.ziyouz.com kutubxonasi

МУНДАРИЖА

Шароф Рашидов. Дил амри. Қисса 3
Ҳусниддин Шарипов. Жонажоним ҳаёт. Шеърлар . . . 127
Шукур Холмирзаев. Қил кўприк. Роман. Давоми 133

ПУБЛИЦИСТИКА

Рўзмат Ғойибов. Қўриқ воҳа истиқболи 164

ЮБИЛЯРЛАРИМИЗ

Наим Каримов. Теранлик 176

БИЗНИНГ КАЛЕНДАРЬ

Адиб Собир Термизий 178
Залилий 180
Муҳаммад Али. Шоир ҳақида бир оғиз сўз 181
Галактион Табидзе. Тегирмон тошлари 182
Раззоқ Абдурашид. Навқирон шеърият 183

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК

Ўткир Ҳошимов, Умарали Норматов. Қалб инқилоби 185
Омон Матжон. Бор бўл, ёруғ безовталик 194
Норбой Худойберганов. Қаҳрамоннинг маънавий олами . . . 199

ГУЛҚАЙЧИ

Мейлибек Норбоев. Хонанда 205
Конвертларни қайчилаганда 205
Маданий ҳаёт 206
Адабий журналлар ноябрь ойида 207

www.ziyouz.com kutubxonasi

БОР БЎЛ, ЁРУҒ БЕЗОВТАЛИК

Сўз аввалида диққатингизни қизиқ бир рақамга жалб қилмоқчи эдим: 1981 йил давомида 170000 мисра атрофида шеър эълон қилинибди. «Шарқ юлдузи», «Гулистон», «Саодат», «Совет Ўзбекистони санъати» журналларида, «Совет Ўзбекистони», «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газеталарида ва Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат, «Ёш гвардия» нашриётларида! Лекин бу ҳисобга нашриётлардаги кўп томликлар, дарсликлар ва классик адабиёт намуналарини эълон қилувчи редакциялар маҳсулотлари, таржима шеърият, бошқа — республика, область, район газеталари эълон қилган шеърлар кирмаган. 170000 мисра! 400 дан ортиқ шоир! Маҳсулот тайёр, манзара аён, лекин сифат қандай? Гап шунда. Халқимизнинг азалдан шоир халқ эканлигини, на фақат шахсий, ижтимоий муносабатларида ҳам шеърий воситалар етакчи роль ўйнаганини эслаб, кўнглимиз сал таскин топади.

Маълумки, шеъриятдаги йўналишларни асосан турмушдаги воқеалар, меҳнат усули, шароитлар белгилайди. Республикамиз аҳолисининг катта қисми қишлоқда яшайди. Иши — деҳқончилик, пахта, чорва. Мен мутлақо юқоридаги меҳнат ўша 170000 мисра шеърда насиҳат ва мақтов риторикаси кўпайганига сабабчи демайман! Аксинча, шеърда дидактиканинг кўпайганлиги, балки баъзиларимиз шеърни кўп ҳолларда ташвиқот-тарғибот воситаси деб тушунганимиздан эмасмикан? Демак, шоир бугун ҳодисотлар гирдобида ўз идрок локаторларини энг сезгир каналларда ишлата билиши зарур бўлиб қолди. Шеър доим, мутлақо санъатдир. Биз ундан у ё бу томонга чекинсак, санъатда айб йўқ. Демак, ўз принципларимизда мустаҳкам тура олмабмиз.

Коммунистик идеаллар одамзод асрлар бўйи йиққан гуманистик ғоялар нурларини ўзида жамлади. Бу ғоялар моҳиятини ранг-баранг шаклларда, оҳангларда, сўзларнинг оҳорли товланишларида очиб беришимиз керак. Олам кўзимизга рангин ва сирли кўринсагина уни муқаддас биламиз. Эйнштейн олимлар меҳнатининг ягона қизиқ жойи унинг сирлилигида деб таъкидлаган эди. Шоирлик асли сир, сеҳр мутахассислигидир. Демак, шоирдан талаб минг чандон каттадир.

Мамнуният билан таъкидлаш керакки, ҳарҳолда йил сайин шеъримиздаги юксак ихтировий қудрат ва буни қўлловчи кишилар ҳам кўпаймоқда. Шеъримиз атроф оламга янги-янги нурли кузатиш нуқталаридан қарай бошлади. Вақтни, замонни ўлчаш тезлиги ошди, одамлар қалбидаги яширин, улкан маънавий қувватларни ишга сола бошлади. Лаҳза сайин бош узра пайдо турган ғафлат, жаҳолат, ёвузликка қарши очиқ жангга ўтди. Шарпаларнинг, ёлғоннинг озгина шитирлаш овозини ҳам дарров сезадиган соқчига, огоҳ қилувчи бонгчига айланди.

Шеър кун-тун бедор. Мураккаб табиат манзарасидами, оний кайфият жо мисралардами, шоирнинг юраги ёруғ бир безовталикка ошуфта. ЁРУҒ БЕЗОВТАЛИК! Ёруғлиги учун кўрамиз, безовталиги учун ҳис этамиз, фикрга бериламиз. Шоирнинг улуғ қудратга алоқадор эканини англаймиз:

Кел, баҳор, инқилоб сингари
Итқит қиш қобиғин жонлардан.
Қўйма у дарзларни сингани,
Пайвандла энг жасур ранглардан...

Парча Зулфиянинг «Тонг ва шом аро» номли янги туркумидан.

Шоирда безовталик бор экан, демак бунга муайян сабаблар бор! Бу безовталикнинг баъзи қирраларига диққат билан разм солиб кўрайлик-чи:

Набирам қадамлар!
Ёш дорбозсимон,
Лангардай елпийди икки қўлини.
Аср! Қопқаларинг борлигича оч,
Бу кекса заминда яна бир Инсон
Тонг билан бошлабди буюк йўлини...
Менинг набирамса, кекса дунё-ла
Тиллашмоқни бошлар қушдай ҳижжалаб,
Гўдак, тонг — ибтидо асл маъно-ла,
Бизлардан ҳимоя, фаросат талаб.

Одам қайси ёшда бўлмасин, қандай ҳаётий тажрибаларга эга бўлмасин, эртанги отаётган тонг унга янги муаммоларни кўндаланг қўяберади. Оғирлик яна тафаккурга, виждонга тушади. Одам оқилона ва фаросатли кўмак истайди! Бекорга аллакимларнингдир тажрибаларининг ғофил қурбони бўлиб кетишини истамайди.

Келажак деган сўзнинг мазмуни жуда содда. Бу — бугун биз қилаётган ишларимизнинг самари. Ғофил қурбонлар деган сўзни бекорга ишлатганим йўқ — атрофда нималар бўлаётганлигини сезмай, идрокидан ўтказмай, ўзи ва тупроғи бераётган мевалардан тўла ҳисоб ололмай, «қорним тўйди — қурбон ҳайит» деб яшайвериш ҳам ғофил қурбонликнинг кескин бир кўринишларидандир. Халқимиз асрлар давомида шукр қилишга қарши, ғафлатга қарши курашиб келди. Миянинг бўш ва ташна ётган шудгорларида яшил камалакли оламлар кўкаришини истади! Эркин Воҳидов «Шарқий қирғоқ» номли китобидаги «Ғафлат» шеърида бугун ҳам дунёдан бехабар кишилардан истеҳзо билан шундай кулади:

Табиатга дейлик ташаккур,
Бош эгайлик унга албатта.
Ноқуслиги учун тафаккур,
Бўлганимиз учун ғафлатда.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Шоир давом этиб:

Не эканин алдамчи дунё
Англамаймиз — бу ҳам бахтимиз,—

дейди.

Ўйлайманки, бу шеърлар «Руҳлар исёни» достонидаги ҳам қувноқ, ҳам ғамнок туйғуларнинг давомидир.

Кўряпмизки, шеъримиз инсон ҳақида, унинг жамиятдаги мавқеи ҳақида кўпроқ ўйлайди. Руҳидаги ёруғ портлашлардан қувонади, тушкун лаҳзаларида ларзага келади. Ғафлатни сўкади. Шоир Шуҳрат бу муҳим мавзуни шундай давом эттиради:

Табиат инъоми — ҳар битта одам,
Шоирлар ҳам унинг кўз қорачуғи.
Шоирлар қўлига олганда қалам
Ёришиб кетади бу кўҳна олам.

Бир қараганда бу ерда масала жўнгина ҳал қилиб қўяқолинганга ўхшайди — шоир қўлига қалам олдими, дунё чароғон! Йўқ, муаллиф ижодкорни дунёнинг ҳар қандай масалаларига ёндошганда нур томонли бўлиб, катта ёғдулар томонида туриб баҳолашни талаб қилаётир.

Гулчеҳра Нуруллаева фаол, кескин, рангин шеърий чиқишлар қилди. Гап унинг яқинда нашр этилган «Пахта ҳиди» номли ажойиб китобида ҳам эмас. Гап — шоира ижодида мақталса арзийдиган фаолликда. Фаоллик — фамилиянинг тез-тез кўриниб туриши эмас, албатта, юракнинг, виждоннинг тез муносабат, тез изҳор, тез ҳукм бўлиб ишлай бошлаганидадир!

Шоирнинг гражданлиги унинг масалани нечоғлик тўғри ва тик қўя билиши билан ўлчанади. Шоирнинг безовталигида асос бўлса, ишонарли бўлса, у кўпчиликка ўтимли бўлади. Гулчеҳра Нуруллаева «Шарқ юлдузи» журналида эълон қилган битта туркумининг ўзида икки марта Пушкинни эслайди. Бирида «Ҳар Пушкиннинг Дантеси бўлади...» деса, иккинчисида:

«Шоир қалб боғига тошлар отдилар,
Ёвузлик кучига қўйганча ихлос...»

дейди. Демак шоирлар тақдири учун ҳар доим қайғуриш керак. Чунки ҳақиқий шоир жамиятнинг маълум қарашларини ифодаловчи кишидир. Шоира оналик сезгиси билан, аёл қалби билан сезяптики, дантеслар ўтиб кетгани йўқ, улар бошқа шаклу шамойилларга ўралиб ҳамон иш кўрмоқдалар. Шоира бениҳоя дадил айтади:

Кўриб эзгуликнинг ҳужжатини
ушлаб олган қабоҳатни,
Кўриб адолат кўксидаги қонли
жароҳатни,
Юзига меҳрдан парда тутиб олган
ёвузликни таниб,
Қоврилиб,
Ўртаниб,
ёниб
ўйлаяпман;
Энди шоир бўлсам керак!

Шеъриятнинг улкан мушоирасида бир қанча китоблари билан эл меҳрини қозонган тажрибали шоирларимиз ҳам жўровоз қатнашмоқдалар. Бу шоирларнинг кўпчилиги аввалги ўз оҳанглари ва ёзиш йўсинларига содиқ, самимий ва очиқсўз ижодкорлардир. Улардан ҳар доим шеъриятнинг ёқимли ва жозиб садоларини эшитамиз, халқимиз кўнглида яхшилик, ишонч туйғулари буюк эканига иқрор ва амин бўламиз. Шеъримизнинг ҳозирги баланд ва кўп овозли симфониясини тасаввур қилиш учун Охунжон Ҳакимнинг нозик лутф, ўзбекона майин киноя бисёр шеърларини, Эркин Самандарнинг титратма созини, Ҳусниддин Шариповнинг майин шаклли, донишмандлик уфуриб турган лавҳаларини эсласак бас. Ёки Нормурод Нарзуллаевнинг «Севги сеҳри» номли китобидаги меҳнат ва севги ҳақидаги ўйноқи қўшиқлар, Олимжон Холдорнинг андижоний, ёшлик қўшиқлари, Рўзимат Отаевнинг янги, қизиқарли туркуми, Анвар Ҳожининг «дераза кўзидан юмалади ёш, дил шув этди куздан дарак топгандек...» каби кўримли, тўғри ҳисли шеърлари, Анвар Исроилнинг равон фалсафий рубоийлари, «Булбуллар ва одамлар» китоби, «Замин, ёрлақаган гўшаларингда ғазал ёзилади, ёпилади нон» каби чархнинг азалий нолишларини илғовчи шеърлари, Анвар Эшоновнинг замон ҳақидаги эҳтиросли нутқлари ўқиган кишиларни бефарқ қолдирмайди деб ўйлайман.

Энди шоирнинг жамиятдаги ўрни ва давр воқеа-ҳодисаларига муносабати масаласидан келиб чиқувчи, маҳорат, истеъдод билан боғлиқ қирраларни кузатсак. Яъни, шеъримизда манзаралар қай даражада кўримли. Миллий бўёқлар ва оҳанглар илғамлими? Жаҳон шеъриятининг таъсири қалай? Шеъримизнинг қайси жиҳатлари бойиди-ю, қайси томони заиф тортиб қолди? Кўряпсизки, бу мавзуларнинг ҳар бири улкан илмий ишларни талаб қилади. Ҳар қалай бир неча мисоллар билан шу масалаларга иллюстрациялар бериб ўтайлик.

Оқсоқол шоиримиз Уйғун бултур эълон қилган туркум шеърлар ичида «Уста Ширин саройи» анча кучли чиққан. Бунда шундай жонли манзара — картина кўзга аниқ босилади:

Ганч билан гул солган ойна устига,
Шу қадар ажойиб, на қадар нафис.
Девордаги гуллар шу қадар жонли:
Тарқатаётгандай димоғингга ис.
Ҳарир тўр тутилган каби деворга,
Пуфласанг қимирлаб кетаётгандай...

Таъсирли мисралар! Демак, шоирдан талаб ягона: у ўз юрагини, шеъриятини ҳар куни янгилаб турмоғи керак. Шоир ошиқ бўлмай қолдими, романтик, сеҳргар бўлмай қолдими, шеърдан нур қоча беради. Демак, шоир кучли шахс даражасига кўтарилсагина ўзини янгилай боришга қодир. Ёш ўтган сайин шоир учун тобора оғирроқ кеча бориши аниқ. Пушкинни эсланг! «Йиллар прозага мойил этмоқда». Лекин табиат умрнинг ҳар фаслига, бўлагига мос нурлар ато қилган. Ҳаётнинг жозибаси ҳам шунда.

Рамз Бобожон талай янги шеърлар эълон қилди. Буларнинг кўпчилиги инсон маънавий қийматларини асраш, фидойилик ҳақида. Бу шеърлар ўз интернационал пафоси билан ҳам бўртиб туради. Марксистик таълимот интернационализмни миллатларнинг тенг бирлиги деб таърифи беради. Адабиёт, санъатда бу қандай кўри-

www.ziyouz.com kutubxonasi

нади? Менимча, турли миллатларнинг муайян маънавий қийматларга интилишларининг ўзи интернационализмнинг бошланишидир.

Л. И. Брежнев XXVI съездга қилган ҳисобот нутқида: «Мамлакатимизда миллий ҳис-туйғулар, ҳар бир кишининг миллий қадр-қиммати ҳурмат қилинади»,— деб таъкидлаган эди. Бугун жаҳонда мустамлакачиликнинг янги-янги, ниқобланганиқобланмаган турли шакллари кўпайган даврда, ўз идеологиялари, ўз аҳлоқларини бошқа халқларга турли йўллар билан, ҳатто қонунлаштириб, тазйиқ ўтказаётган пайтда партия раҳбаримизнинг юқоридаги сўзлари алоҳида аҳамият касб этади, ҳушёрликни бирон лаҳзада кўздан қочирмасликка чақиради.

Шахсан мен миллатчиликнинг, маҳаллийчиликнинг ва шовинистик ғурурбозликнинг ҳар қандай кўринишларини ёмон кўраман, бу хил хислатларни қайси одам, қайси миллат олдинроқ намоён қилса, унга нисбатан кўнглимда ғашлик пайдо бўлади. Лекин миллатчилик билан миллийликни фарқ қилолмайдиган одам миллатчидан ҳам кўра хавфлироқдир. У шубҳакор одамдир. Менимча, ҳар бир асл миллий шоир томир-томири билан интернационалистдир ҳам. Миллий яхши тажриба ва анъаналарни интуитив тарзда ўзлаштирган ва шундан бутун дунёдаги турли кишиларга тааллуқли ва даҳлли хулосалар чиқара олган шоир ҳақиқий миллий шоирдир. Акси бўлса, у ё космополитизм лабиринтларида қолиб ғойиб бўлади ёки кенг истеъмолчиликнинг совуқ стандартларига аралашиб кетади.

Абдулла Орипов шеър мухлисларини «Сурат ва сийрат» китоби билан қувонтирди. Айниқса «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида босилган янги туркуми ўз юртига бедилона муҳаббати бор юракни янгидан намоён қилди. Бу туркумда Абдулланинг «Мен нечун севаман Ўзбекистонни?», «Темир одам», «Аёл», шунингдек «Арманистон туркуми»даги нурли садолар янада жозибалироқ оҳангларда эшитилди. Гарчи бу шеърларнинг баъзиларида маъюслик оҳанглари илғанилсада, бу — ўша биз юқорида айтган, эзгуликни асраб қолишга чақирилган нидодан бошқа нарса эмас! «Қирқ ёш» шеъридан парча келтираман:

Шу мўъжаз уйимда ёнсин деб чироқ,
Не азиз жонларга ёндошдим гоҳи.
Бирни ака дедим, бировни ўртоқ,
Баъзан ном чиқардим: даврон маддоҳи!
Ким алам чекмабди умрда бир бор —
У мени англамас, англамас асло!
Ким ҳаққа ташнадир, ким меҳрга зор,
Мен унга умримни этгумдир фидо...

Шеър заминида, шубҳасиз, шоирнинг ўз чеҳрасини, унинг муросасиз юрагини кўриб турибмиз. Айни пайтда бу чеҳра, бу сиймода дунёдаги барча ҳаққа ташна ва уни ёқловчи, уни деб курашувчи кишиларнинг прототипи ҳам кўринмоқда. Агар шоир шеърида ўз тақдирини, ўз шахсий табиатини биринчи планга чиқармаганда эди, шеър бунча кучли овозга мушарраф бўлмасди. Нима кўп — киши бошидан кечирган воқеалар кўп. Лекин шоир ўша ҳодисотлар ичидан энг асосийси, энг кераклигини роз этадики, биз уни дарров таниймиз, тушунамиз.

Ойдин Ҳожиева, Эътибор Охунова, Гулчеҳра Жўраева каби нафис, чаққон ва ҳозиржавоб шоирларимиз яхши меҳнат қилмоқдалар. Турли воқеалар, саналар муносабати билан бу ижодкорларнинг тезу соз чиқишларига ҳавас қилса бўлади. Ойдин Ҳожиева ўз нажиб торига яна содиқ турди. Янги майин садо, бўртма, назокатли лирик шеърлар яратди.

Юраклар айланар яшил куртакка,
Лол бўлиб шу ёмғир айтган эртакка.
Бир ёғи осмонга, бир ёғи ерга
Илдиз отар менинг ишқли ҳаётим
Жўр бўлиб баҳорга,
нурга,
ёмғирга.

Бу хуш кайфият, бу собитлик шоиранинг «Бўзтўрғай» номли лирик достони персонажлари тақдирига уйқаш кўринди.

Эътибор Охунованинг «Мен тонгни уйғотдим» номли янги шеърлар китоби нашр этилди. Янги деган сўзга урғу бераётганимнинг сабаби — кейинги йилларда кўпчилигимиз қайта нашрларга мойиллик кўрсатяпмиз. Бу эса дилимиздаги янги шеър соғинчини бир оз сусайтириб қўйиши мумкин. Мазкур тўпламида Эътибор Охунова яхши оҳангли, мусиқабоп манзумалар, юртимизнинг илғор кишилари ҳақида сўзловчи қатор асарлар билан чиқди.

Гулчеҳра Жўраеванинг янги шеърларида ҳам биз мавзу, мундарижа доираси анча янгиланганини, географик қамров кенгайганини кўрамиз. Аёлларимиз шеъриятида бу қутбнинг пайдо бўлгани ҳар ҳолда ижобий ҳодиса. Бу борада Зулфиянинг тажрибалари катта мактаб бўлиши мумкин. Мен Жамол Камол билан Муҳаммад Алининг ҳам шеърда, ҳам шеърий таржимада, ҳам эпик полотнолар устида қилган улкан заҳматларини таъкидлаб ўтишни истар эдим. Булар эълон қилган туркумларда ўша катта ишларнинг таъсирлари яққол сезилди, кўп ибратли манзумалар дунёга келди. Бу икки шоир тилида форс ва араб тили ёки эски ўзбек тили унсурлари кўплаб учрайди. Лекин бу ҳол улар шеърларига ярашиб ҳам туради.

Жамол Камолнинг «Улуғбек» шеъри кучли монолог қувватига эга шеър. Шоир шеър устида кўп ишлайди. Натижада қўлланилган сўзлар ва образлар ўртасида, шеърнинг архитектоникасида уйғунлик юзага келади. Асар охиригача қониқиш билан ўқилади. Овоз чиқариб, ё ичдан ўқилганда ҳам таъсирини йўқотмайди:

Ҳар гал дилшод келиб, қайтаман дилхун,
Кўнглим басир бўлиб, кўзларим ботил.
Бу ерда Улуғбек шаҳиддир ҳар кун,
Муртад Абдуллатиф ҳар куни қотил...

Кейинги байтда сўзларнинг ишлатилишига эътибор қилайлик: «Бу ерда» сўзида таъкид кучли. «Улуғбек» баланд жаранглайди. «Шаҳиддир»— маъюс, ҳазин, «ҳар кун» — аллақандай етиб бўлмас, қайғули, оғриқли. Охирги мисрадаги «муртад», «Абдуллатиф!» сўзларида нафрат оловланиб туради. Абдуллатифни камситиш учун битта «л» ишлатиб ёзиши ҳам мумкин эди, лекин муаллиф иккита «л»ни бўртириб, қўшимча урғу, нафрат билан кел-

www.ziyouz.com kutubxonasi

тиради. Бу «л» энди мисрани тугатаётган «қотил» сўзидаги «л» билан қўшилади.

Бу шеър кишини сергаклантиради, юракка безовталик солади.

Мазкур мақолада Маъруф Жалилнинг «Мен сув ичган дарёлар» номли лирика китобини ҳам таъкидлаб ўтишни истар эдим. Маъруф Жалил сўзни қадрлайдиган, халқ ҳаёти ва кайфиятини нозик илғаб, фикрлайдиган шоир. Унинг қаҳрамони меҳрталаб, бир оз ўжар, лекин тўғрисўз, адолатсевар кишидир.

Ҳозирги шеъриятимизда Шукрулло, Зоҳиджон Обидов, Барот Бойқобилов, Душан Файзий, Тошпўлат Ҳамид, Раззоқ Абдурашидов, Рауф Парфи, Миразиз Аъзам, Ҳалима Худойбердиева, Ҳабиб Саъдулла, Абдулла Шер, Сулаймон Раҳмон, Асқар Қосимов, Тилак Жўра каби қатор шоирларимиз ҳам фаол ишлаб, ўз юракларининг нурли тўлғонишларини яна бир карра намойиш этмоқдалар.

Кўпчилик шоирларимиз проза билан, таржима билан, эпик асарлар ёки ўз юбилей кўп томликларини тузиш ва нашр этиш каби хайрли юмуш билан банд бўляптилар. Шу боисдан уларнинг катта шеърий туркумларини ёки айрим янги шеърлар тўпламларини кузата олмадик. Биз Асқад Мухторнинг умуминсоний саховат ва изтироблар солномаси бўлган шеърларини соғиндик. Туроб Тўланинг жайдари ва жўмард зарбли шеърларини кутяпмиз. Жумаиёз Жабборовнинг самимий, фалсафий тиниқ назмиётидан янги лавҳалар ўқиш истаймиз.

Энди баъзи жанрлар бўйича қарасак, арузда Ҳамид Ғулом, Ҳайдар Яҳёнинг янги ўйноқи ғазаллари ва Восит Саъдулланинг айрим шеърларидан ташқари силжиш ва кашфиётлар унча кўзга ташланмади.

Масал ҳақида икки оғиз. Аслида энг иши юришган кишилар бизда масалчилар бўлиши керак эди. Қаранг, газеталаримиз ва журналларимизнинг ҳаммасида махсус саҳифалар, «Муштум» ва унинг кутубхонаси шуларга мунтазир. Лекин бу борада бирон-бир янгиланиш кузатилмаяпти. Сиёсий сатира, памфлет ва фельетонлар деярли йўқ. Бунинг устига, масалани ўрганувчи олимлар бунга қандай қарайдилар, билмадим, бизнинг кўпчилик масалчиларимизнинг асарларини ўқишга одам қийналади. Тили, сўз қурилиши, шу қадар кегайли, гупчакли бўладики, бир вазнда икки-уч вазн аралашиб кетади, гап қурилишида кераксиз инверсияларга кўп йўл қўйилади.

Юқорида айтилган 170000 мисра ичидан нари борса қониқиш билан 30 минг мисрачасини ўқиш мумкиндир. Қолганлари такрорлар, шакл, мазмун такрорларидан ташқари, оддий ҳақиқатлар такрори бўлиб қолаётган шеърлар — кексаларга салом бер, баҳорда кўчат эк, дўстингга вафо қил ва ҳоказо. Менимча, сифатга жиддий эътибор бериш пайти келди. Асосий ҳал қилувчи кучлар — адабий ходимлар ва нашриёт редакторларидир! Шеърий нашрларнинг режиссёрлари шулар экан, босилиб чиққан нарсалар сифати ҳақида шулардан қаттиқ сўралиши керак ва ҳаммамиз бу ишга ёрдам беришимиз керак. Иккинчидан, ё қилган хизматларини, ё шарафли касбини, ё хасталигини рўкач қилиб, нашр органларига турли нуқталардан таъсир ўтказишга ўрганиб олган кишилар кўпайиб кетди. Нашр органлари социал-таъминот идорасининг филиаллари эмас, бу масалага жиддий ёндашиб, бундай кишиларга қўрқмасдан, асосий критерий — сифат деб, адабий ходим ёки редакторнинг хулосаси бош мезон деб, жавоб бераверишни керак!

Мен шеъримиз сифатига салбий таъсир кўрсатаётган баъзи омиллар ҳақида айтмоқчиман. Аввало, кўпчилигимиз шеър устида, унинг тили устида ишлашни сусайтирган кўринамиз. Сўзнинг маълум сюжетда тўлақонли яшашига эриша олмай қолаяпмиз. Иккинчидан, шеърларимизда на мукаммал композиция, на мукаммал шакл бўлади. Вазн-туроқ бузилишлари ҳаддан беҳисоб. Оҳанг зичлиги йўқ. Қофиялар сийқалашиб кетаяпти. Агар қофиясиз ёзаётган бўлсак, марҳамат, бу бошқа масала. Лекин қофиялими, қофия мазмунни тўлдириб келиши керак, шеърга янгича нафас бериши керак.

Мен вақтли матбуотда эълон қилинган баъзи шеърлар устида озроқ бахслашишни истар эдим. Мавзуга тўғри ёндошиш масаласида, сўзларни тўғри ишлатиш масаласида. Мен учратган баъзи бандлар, мисралар, сўзлар андак мунозаралидай бўлиб туюлди.

Масалан, Шукруллонинг жуда яхши мавзуни, паришонхотирликнинг, инсон кайфиятининг, умрининг қизиқ палласини эсга олувчи чиройли ёзилган «Паришонлик» деган шеъри бор. Шеър ўртасида, бирданига тарновда чирқиллаётган қуш пайдо бўлади. Мавзу ўзгаради. Бу ҳарф терувчининг ё техредакторнинг хатоси бўлиши мумкин. Лекин шеър хулосасида яна ўша паришонликка оид шундай банд бор:

Булар ҳеч гап эмас,
баъзилар ҳатто
Ўзин кексайганин унутиб қўяр.
Ишқ кўчасида довдираб юрар,
Бу паришонликдан асрасин худо.

Биринчидан, менинг назаримда, паришонлик — севги фаслини сифатлаш учун ярайдиган тушунча эмас. Иккинчидан, севги қайси ёшда пайдо бўлмасин, у доим ёшлик, яшариш тимсоли. Бунда бировни айблаб бўлмайди. Қолаверса, Гётенинг кексалик давридаги муҳаббатини, Нозим Ҳикматнинг ишққа мубтало даврини эслаб кўрайлик. Ё Гауптманнинг «Ҳаёт шоми» пьесаси бош қаҳрамонини ёки Чингиз Айтматовнинг янги романидаги бахши чолнинг изтиробли муҳаббатини ўйлаб кўрайлик. Масала, қайси ёшда севишда эмас, бу севги инсонни қандай маънавий юксалишларга элта олишидадир.

Бошқа бир таниқли шоиримиздан мисол: Зоҳиджон Обидовнинг «Муҳаббат» шеърида жуда актуал мавзу — ёшларнинг ахлоқидаги салбий бурилишлар, севгининг поклиги, собитлигини сақлаб қолиш муаммолари вазминлик билан гапирилади. Лекин бу шеър хулосаланмагандек туюлди. Хулоса бўлса ҳам ноаниқ қолгандай:

Демак, даврон дориламон, унда йўқ
гуноҳ,
Давронки соз, демак бу дам одамлар
ҳам соз,
Шошманг, жиндак феълимизга
ташлайлик нигоҳ,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Эркаланиб кетмадикми бу эркдан бир оз!

Менимча, шеър ҳали давом этиши ва проблема тўлароқ ҳал қилиб берилиши керак эди. Акс ҳолда ўз-ўзидан савол туғилади: «хўш, даврон дориламон бўлса, одамлари соз бўлса, мушкулликлар қаердан чиқяпти? Эрк айбдорми?

Гулчеҳра Жўраеванинг ғоят эҳтирос билан ёзилган «Низомийни ўқиб» шеърида шундай бир байт бор:

Муҳаббат қасрининг чодрасин очдим,
Аламнок лолалар эди тугунча.
Не афсус, нур эмас, қора қон сочди
Ширин қисматидан тугилган ғунча.

Бу бандда менимча, сўзлар бир-бирининг мантиғига тенг эмас. Айтайлик, қаср ҳақида гап бордими, унда чодра нима қилади? Бўлади ҳам дейлик, лекин қаср ичидан лолазорнинг чиқиши табиий эмас. «Не афсус» деган хитоб ўз тўғри маъносида ишлатилганми?

Эътибор Охунованинг баҳор, наврўз келиши ҳақида чиройли шеъри бор. Кишига яхши кайфият, хуш руҳ беради. Лекин бирдан шундай банд келади:

Ҳайратига солаётир тоғ бошин,
У гулобдай тутаётир қуёшни,
Иштибога кўмди кексаю ёшни,
У келдию шодлик алёрлар чошдир,
Гул очгиси келар ҳаттоки тошнинг,
Оддий таёқни ҳам шамшод айлади.

Биринчидан, бу бандда феъл замонлари анча чалкашган — «кўмди», «келдию» «келар» шакллари изма-из келаверади. Қофиялар ҳам мукаммал эмас. Иккинчидан, нима учун юртга алёрлар, қўшиқлар келтирган наврўз кексаю ёшни иштибога кўмади? Иштибоқ сўзи янглишмасам «гумон», «шубҳа» деган маънони беради, холос.

Бу чалкашликлар балки адабий ходимнинг бир қалам туртиши билан тузалиб кетиши мумкин эди. Лекин мана шу кичик қусурларимизни ҳам таъкидлаб айтаётганимнинг сабаби, шеърхонлар, ёшлар жуда сезгир халқ, улар айниқса улкан шоирларнинг ҳар бир нафасини диққат билан тинглаб туришибди. Мана шу кичик бўлса-да, гидирларга йўл қўйилмаса, ёшларга ундай қилма, мундай қилма деб айтишга ҳам осон бўлади.

Ёшлар учун, менимча, бугун нашриёт муаммоси деярли ҳал этилди. Нашриётларда китобларнинг чиқиш муддатлари бундан беш-ўн йил бурунгига қараганда анча қисқарди. Мана энди янги журнал ҳам бор. Ёшларимиз, менимча, бу имкониятга муносиб жавоб беришяпти. Улар шеърда чўзиқлик, кўп сўзлилик, дидактика ё риториканинг истибдодидан анча халос бўлиб кетдилар. Уларнинг асарларида жаҳон шеъриятининг кескин нафасини сезяпмиз, Ҳамид Олимжон, Ойбек, Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода ва бугунги кўплаб устоз шоирларимизнинг энг яхши анъаналари уйғунлашганини кўряпмиз. Сўз аввалида устоз шоирларимизни бугун безовта этаётган нарсалар ҳақида гапирган эдим. Мен ҳозир келтирмоқчи бўлаётган мисралар катта авлод билан ёшлар маънавиятида узилиш йўқлигини, аксинча авлодлар бир-бирлари билан муқаддас, пишиқ ипак арқонлар билан боғлиқлигини, шеърият кемаси солдовини баланд-паст қирғоқдан бирга торта бошлаганликларини кўрсатади.

Хуршид Даврон «Тунги боғлар» китобини эълон қилди. Менимча, бу кейинги йиллардаги энг яхши тўпламлардан. У бир шеърида шундай дейди:

Энг кучли сукунат —
на кўз сукути
На соқов сукути, на тош сукути.
Энг даҳшатли сукунат — шоир жим
юрса...

Дастлабки қадамлардаёқ бир умрлик бурчларни белгилаб олишлик — яхши хислат. Бу фикрни кўп яхши тўпламлар эълон қилган, ғоятда ўзига хос шоир Муҳаммад Солиҳ шундай давом эттиради:

Сенинг ишинг эмас — кулиб мулойим,
Битмоқ қасидалар, замон тўйхати.
Ҳақиқий шоирнинг ижоди — доим
Сўнгги нарсаларнинг эрур рўйхати.

Сўнгги нарса шоир учун нима! Бу — эзгулик! Бу — нафосат! Бу — адолат! Ана шуларни кўзда тутади шоир. Мана сўз аввалида айтганим нурли безовталикнинг нур толалари қаерга келяпти! Унинг йўли узун. Узун, олис бўлгани сари одамлар йўлини шу қадар равшан этади, умид, қанот беради.

Кейинги йилларнинг яхши китоблари орасида Шавкат Раҳмоннинг «Юрак қирралари» тўпламини, шунингдек, Муҳтарама Улуғова билан Қутлибека Раҳимбоеванинг «Бойчечакнинг тушлари» ва «Юрагимда кўрганларим» каби қатор тўпламларини айтиб ўтиш мумкин.

Биринчи тўпламларини нашриётимиз чиқарган, бугун ҳам ҳар бир қадамлари назаримизда турган шитоб сўз шоир Усмон Азимов, камтар, тийрак Муҳаммад Раҳмон, ҳаяжонқалб Шукур Қурбонов, баланд авж Азим Суюн, хуштабиат Садриддин Салимов, нозик ва нафис калом Мақсуда Эгамбердиева, оқила ва билимдон Уллибиби Отаева, ёруғ фикр Ҳабиб Саидғани, меҳнаткаш Мирпўлат Мирзаев, Хосият Бобомуродовалар ҳақида ҳам кўп илиқ гаплар айтиш мумкин.

Шу ўринда ёшларга бир истак билдиргим келади:

— Ҳали мавзуларингизнинг қамрови анча тор. Кўринг, юринг, саёҳат қилинг, кишиларимиз характерини яратинг! Юртимизнинг, тупроғимизнинг нафаси юрагингизни, шеърларингизни бир зум тарк этмасин. Атрофимизда улкан ўзгаришлар бўляпти, мислсиз қаҳрамонликлар, фидойиликлар содир бўляпти, парвозингизга ана шу замин, шу маснад шоҳсупа бўлиши керак. Узилган битта япроқ устида ўтириб олиб навҳа қилиш шарт эмас, чунки япроқ балки ўзи узилгиси келгандир, ерни соғингандир?! Деразангизнинг кўзига дарз тушиб ё муз қоплаб оламни кўришингиз қийинлашиб қолса, хуноб бўлманг, ташқари томон чиқинг. Олам ўзини-ўзи янгилашдан бир зум тўхтагани йўқ ва тўхтамайди ҳам.

www.ziyouz.com kutubxonasi